

(Naar een) muzikaal-liturgisch beleid in de Ontmoetingskerk

- Algemeen

In de Protestantse Gemeente Enschede is volgens velen sprake van een grote diversiteit. Dat moge zo zijn waar het gaat dat we een “samengestelde” kerkelijke gemeente zijn, ontstaan uit de samenvoeging van wijkgemeenten. Het type liturgie in Enschede is echter behoorlijk homogeen en laat zich definiëren als theologisch ruim, zorgvuldige liturgie, creatief, ruimte voor experiment en vernieuwing. Dit memo is een poging om te komen tot een muzikaal-liturgisch beleid te komen dat als onderdeel toegevoegd kan worden aan het in ontwikkeling zijnde beleidsplan.

- Veelkleurigheid en veelgelovigheid

De diversiteit zoals die wordt ervaren is óók een charme van de gemeente. Er is ruimte voor veel ideeën en opvattingen, ook al is het voor sommigen te vrij en anderen niet vrij genoeg. Omdat het nu ontbreekt aan een heldere theologische koers is het moeilijk om er muzikaal-liturgisch beleid op te maken, vooral daar waar het tekst betreft.

Veelkleurigheid betekent ook dat de smaak ver uiteen ligt, maar we sluiten op voorhand niets uit. De kaders worden vooral bepaald door de nadruk te leggen op het Liedboek uit 2013 en dat als startpunt te nemen naar de diverse kerkelijke tradities die erin te vinden zijn.

In een liturgie is het altijd navigeren van zowel tekstinhoudelijke overwegingen als vervullen van zoveel mogelijk behoeftes. Daarin zijn een aantal bewegingen waar te nemen.

Afhankelijk van bekend, beschikbaar en/of aangedragen materiaal:

- Compromis - combinatie van verschillende stromingen en stijlen, voor ieder wat wils.
- Coherentie - uit één stroming of stijl, of dicht bij elkaar liggende
- Cohesie - uit eender welke stromingen en stijlen al wat bij elkaar eenheid oplevert

De tegenhanger daarvan is uiteraard een niet afhankelijke benadering. Die laat zich omschrijven als:

- Expansie - verkennen en omarmen van nieuwe/minder gebruikte stromingen en stijlen
- Extrapolatie - vernieuwing zelf maken vanuit bekend materiaal
- Extensie - geheel nieuwe teksten, vormen en muzikaal idioom, ook: improvisatie

Het is duidelijk dat de drie C's conservatiever zijn van aanpak en doorgaans meer conservatieve behoeftes vervullen zoals traditionaliteit, bekendheid, meezingbaarheid, herkenbaarheid, schriftgetrouwheid etc. Daarmee zijn de 3 C's traditioneler dan de 3 E's.

De drie E's zijn altijd progressief en daarmee ook snel onderbelicht in de kerk. Nieuwe vormen en ideeën vinden niet altijd makkelijk voedingsbodem en kunnen vervreemding en onvrede met zich meebrengen. Toch kan een kerkgemeente enorm stagneren als alleen de C's aan bod komen, en enorm gebaat zijn bij vernieuwing, ook al zullen niet veel mensen daarop aansturen, omdat men niet snel behoefte heeft aan iets specifiek nieuws, ook als vernieuwing wel een verlangen is, simpelweg omdat men geen beeld heeft bij de zoektocht of het resultaat. Kerkmusici kunnen de gemeente hierin begeleiden.

De liturgie in Enschede valt grofweg onder de 3 C's, mede dankzij de globale coherentie in het liedboek. Voor zover het liedboek wat meer buiten ons gewone doen treedt, meer passend bij de 3 E's, worden die paden ook zo nu en dan bewandeld en ook wel gewaardeerd, maar vaak eenmalig en ad hoc. Er is weinig aandacht voor structureel experimenteren met en verkennen van ongebruikelijke inhoud¹ en vormen² (Beleidskeuze 1). Veelal is het materiaal van zelfs het gevarieerde liedboek vrij behoudend en waar niet, onpraktisch, te hoog gegrepen of onuitvoerbaar zonder creatieve oplossingen.

Er zou voor kunnen worden gekozen om in onze muzikaal-liturgische overwegingen niets op voorhand vast te leggen (Beleidskeuze 2). Een andere uitspraak, uitgangspunt van de hernieuwbouw tegen 2015, is 'het oude behouden door er iets nieuws van te maken'. Ook dit is op muziek en liturgie prima van toepassing, en nodigt uit tot creatief denken zonder al te zeer te vervreemden van onze traditie.

- **Muziek in de Ontmoetingskerk**

3.1. Uitvoering en betrokkenen

3.1.1. Bundels, liedkeuze en periodeliturgieën

Het liedboek '13 is een veelzijdige bundel met veel bruikbaar materiaal erin, De richtlijn is zoveel mogelijk hieruit te zingen. Landelijk is er een kentering waar te nemen. De tijd van gedrukte bundels, die voor een x aantal decennia een bepaalde 'canon' van liederen vastlegt, is aan het voorbijgaan. De praktijk zal meer een flexibel repertoire worden dat voortdurend aangevuld zal worden in online systemen.

Het zou helemaal niet verkeerd zijn ook andere liederen en bundels te onderzoeken, maar om de structuur te behouden dit onderzoek te doen met een groep die zich bezig houdt met de inhoud van liederen, waarbij tekst en theologie voorop staan. Daarmee wordt het niet alleen aan de specialisten (predikanten en musici) over gelaten (Beleidskeuze 3).

---

¹ * te denken valt aan: gedichten en experimentele teksten, parafrasering en vrijzinnige vertalingen, hertaling van liedteksten, buiten Bijbelse zingevingsteksten.

² * te denken valt aan: onbegeleid zingen, traditionele muziek met ongewone begeleiding, muziek met het gesproken woord gecombineerd, begeleiding door of samen met ritmische instrumenten en ander ongewoon instrumentarium, koorimprovisatie, andere improvisatie dan alleen solo orgel/vleugel, beweging en dans

De tweede bepalende structuur in de dienst is het liturgisch format, dat min of meer vaststaat, dus zekerheid en vertrouwdheid biedt, en toch ruimte geeft aan predikanten hun eigen kleur mee te geven aan de dienst.

3.1.2 Voorgangers

Het is gebruikelijk dat de predikant de eindverantwoordelijkheid draagt van wat er in diensten wel en niet gebeurt. Op het moment is de situatie verdeeld; met gastpredikanten, die niet worden betrokken bij zaken die buiten het bereik van de dienst vallen waarin zij voorgaan, met als gevolg dat we op onszelf aangewezen voor wat betreft voortgang en vernieuwing. Met de vaste predikanten alsook een eventueel nieuw aangestelde predikant moet worden vastgesteld wat zij kunnen en willen betekenen voor muzikale beeldvorming. Hun aandeel gaat allereerst over tekst en theologie. Overigens zal de PGE er rekening mee moeten houden dat met een afnemende predikantsformatie er toenemend een beroep zal moeten worden gedaan op gastpredikanten. In de uitvoering van het muzikaal-liturgisch beleid zal daarmee rekening moeten worden gehouden. (Beleidskeuze 4)

3.1.3 Musici

De vier organisten zijn alle (?) in bezit van hun KM III diploma. Zij zouden betrokken kunnen en moeten worden in muzikaal-liturgische beeldvorming. Hun medewerking en inspraak is essentieel bij het betrekken van instrumentalisten en zangers - het zijn immers deze vier die er in de dienst mee te maken krijgen. (Beleidskeuze 5)

De PGE maakt af en toe gebruik van de diensten van "externe musici". Dit is een thema op zich: instrumentale (kunst)muziek in de diensten. Ook daar zit een keuzemoment hoe je ermee verder wilt (beperken tot muziek tot eer van God en collectespel, of misschien wel meer mee doen?). (Beleidskeuze 6)

3.1.4 Instrumentarium

Met drie orgels en een vleugel is de PGE op dit moment rijk voorzien van instrumenten in aantal, alhoewel er in kwalitatief opzicht kanttekeningen te plaatsen zijn. De orgelcommissie gaat er in haar advies vanuit dat er in de toekomst sprake zal zijn van een hoofdorgel dat wordt geplaatst aan de andere zijde van de kerk, een kistorgel en een vleugel. Daarmee ontstaat tevens de mogelijkheid van een vaste opstelling voor de cantorij. (Beleidskeuze 7)
Het blijkt overigens dat de combinatie orgel(s) en vleugel goed werkt; het stereo-effect sluit sterk aan bij het impressie en horizontale verbinding.

3.1.5 Instrumentalisten

Vooraf met hoogfeesten en medewerking van de cantorij is vaker gebruik gemaakt van de diensten van verscheidene instrumentalisten; de bekendste voorbeelden zijn Klaske Droogendijk op cornet, Linda Maalderink op fluit. Meestal is de medewerking ad hoc, waarbij steeds dezelfde mensen aan bod komen, omdat men van hen weet wat ze kunnen en dat ze aan een week vooraf genoeg hebben.

Het is het onderzoek waard wie er in de gemeente een instrument bespelen en of zij kunnen en willen bijdragen aan kerkdiensten. Om dit in een gestructureerde vorm te onderzoeken is het allereerst nodig dat iemand bijhoudt wie wat bespeelt

en wat diegene kan. Dit is in het verleden beoogd maar bij gebrek aan mankracht en leiding niet van de grond gekomen. Hierin ligt daarmee tevens een kans.

(Beleidskeuze 8)

3.1.6 Koren

Er zijn 2 koren aan de Ontmoetingskerk verbonden:

- De Cantorij
  - Het doel van de cantorij is bij te dragen aan de eredienst. Door de gedegenheid van wekelijkse repetities is er veel mogelijk, en de laatste jaren is er meegewerkt aan muzikale experimenten, maar het is niet hun eerste uitgangspunt daadwerkelijk een nieuwe beweging in te zetten.
  - Vertrouwdheid met nieuw materiaal komt uitsluitend door voldoende repeteertijd; de snelheid en flexibiliteit om met slechts 1 of 2 repetities iets neer te zetten ontbreekt. Daarmee is snel schakelen niet mogelijk, terwijl dat wel een behoefte is van predikanten.
  - Hoewel er betrekkelijk jonge mensen bij zitten is er nauwelijks aanwas (2 in de laatste +/- 5 jaar). Er zijn veel meer zingende gemeenteleden die de cantorij niet willen of kunnen versterken.

Beleidsmatig roept het de vraag op of er sprake zou moeten zijn van een brede gemeentecantorij, dan werkt dat op het punt van verbinding (horizontale verbinding). Of zou er ook sprake moeten zijn van (daarnaast?) een kwalitatief betere groep die meer kan bijdragen aan de eredienst dan alleen ondersteuning van liederen, evt. op projectbasis. Het is belangrijke keuze die bepalend is voor de te werven nieuwe cantor. Deze spanning is er in veel kerken: een begaafde cantor wil muzikaal een stap verder, terwijl voor de cantorijleden vooral het wekelijkse avondje cantorij belangrijker is. (Beleidskeuze 9)

- Chantons
  - Van oudsher verbonden aan de gemeente als koor dat graag in de dienst zingt, maar ook daarbuiten, met gemengd repertoire, dat niet uitsluitend wordt uitgezocht op inzetbaarheid in de dienst. Echt duidelijke structuur is er niet; het koor draagt bij aan enkele diensten in het jaar. Het is daarbij soms een probleem dat ze geen gepast repertoire hebben, maar tijdige planning stelt ze in staat ook uit het liedboek liederen aan te leren, waartoe ze ook bereid zijn. Chantons is geen liturgisch koor en beoogt dat ook niet te zijn.

3.1.7 Zangers

Er zijn veel meer zingende gemeenteleden, die mogelijk ook bereid en in staat zijn de diensten te verrijken. Net als met instrumentalisten zal iemand moeten bijhouden wie dat zijn, tot welke stemsoort ze behoren en wat hun vermogen is. (Beleidskeuze 10)

Daarnaast draagt Marjan Vleeming bij aan de cantorij en aan de eredienst. Haar verbondenheid aan de huidige cantorij is sterk. Verder is er de vacature cantor, waarbij een opvolger van Mathijs Kraan moet worden gevonden. (Beleidskeuze 11)

5. Viervormen

De zondagse vieringen hebben een prachtig en uniek format, waarbij de nadruk ligt op meer dan de voorganger alleen. Muzikaal is er echter veel meer mogelijk, waarbij gebruik wordt gemaakt van al hetgeen dat onder 3.1 genoemd staat. Het betekent wel een structurering en planning die gedetailleerder is dan nu gebeurt (zie 3.1)

Hoewel de zondagse eredienst onze hoofdvorm is, hebben we in een eerder stadium besloten door te gaan met onze Taizévieringen. Deze vieringen worden waardevol gevonden door bezoekers, maar vinden geen trek. Af en toe sluiten jongeren/studenten zich aan, maar keren niet terug, vanwege het gebrek aan het 'echte' Taizégevoel met een grote groep meerstemmig zingende en spelende bezoekers. Deze zondagmiddagse vieringen zouden in een andere vorm mogelijk meer beweging opleveren. Naar het voorbeeld van andere vierplaatsen is dat het experiment waard; meditatieve, niet dogmatische vieringen zijn in opmars, bewijs ervan dat mensen wel zingeving en samenzijn willen, maar niet per se volgens de Christelijke traditie.

Ook hier is sprake van een keuzemoment, dat mede vorm zal krijgen door wat hierover in het beleidsplan komt te staan. Wat ook het resultaat zal zijn; met een krimpende predikantsformatie zal hier druk ontstaan. **(Beleidskeuze 12)**

6. Planning en organisatie

Het zou goed zijn in de planning van diensten veel meer rekening te houden met muziek. De planning nu is rommelig en verdient verbetering. Het is wenselijk te komen tot centraal rooster online, waarin is opgenomen:

- Datum en tijdstip
- Indicatie van her kerkelijk jaar (Epifanie, derde van de Herfst etc.)
- Indicatie van de zondag (doop, avondmaal, bevestiging ambtsdragers e.d.)
- Liturgische kleur
- Voorganger
- Organist
- Leesrooster
- Overige informatie, waaronder medewerking van koren of gebeurtenissen in de gemeente

Een dergelijk rooster ondersteunt om te komen tot een mooie verdeling en variatie en biedt de mogelijkheid van een goede voorbereiding, zowel muzikaal-liturgisch maar ook voor koren, zangers en instrumentalisten.

Om dit alles in goede banen te leiden is een goede organisatie en coördinatie van belang. Te denken valt aan iemand die de inhoudelijke kant van hetgeen beschreven is voor zijn of haar rekening neemt. Dat zou de (nieuwe) cantor kunnen zijn. De logistieke en organisatorische kant van de uitvoering van het liturgisch beleid vraagt andere kwaliteiten en competenties. Hiervoor zou een vrijwilliger vanuit de PGE gezocht kunnen worden. **(Beleidskeuze 13)**

7. Afsluitend

De kernwaarden “Geloof, Hoop en Liefde” vertegenwoordigen de verticale dimensie van de PGE. De kernwaarden “Ontmoeten en Vertrouwen” vertegenwoordigen de horizontale dimensie van kerk in Enschede. Beide dimensies vinden hun weerslag in het muzikaal-liturgisch beleid. Hoe dat beleid eruit ziet bepalen we als kerkelijke gemeente zelf. Deze aanzet tot een beleid vraagt om keuzes te maken, 13 in totaal. De uiteindelijke keuzes definiëren daarmee het muzikaal-liturgisch beleid, dat als onderdeel van het “grote” beleidsplan kan dienen.

Naast keuzes zijn er altijd ideeën en wensen. Ze zijn opgenomen in bijlage 1. Wanneer het nieuwe team is aangetreden zal er ruimte ontstaan om deze verder te bespreken.

Enschede, 25 maart 2024

BIJLAGE 1

Wensen, ideeën, mogelijkheden

Vanuit de beleidscommissie zijn enkele kernwaarden aangedragen, die zich niet meteen laten vertalen in muziek. Naast de 3 waarden van 'geloof, hoop en liefde', die algemeen geldend zijn voor de PKN, werden 'ontmoeten en vertrouwen' genoemd als specifiek voor de gemeente op dit moment. Die termen sluiten mooi aan bij het uitvoeren van projecten waar verschillende gemeenteleden aan mee kunnen doen. Het achterliggende doel is simpel - positieve energie geven aan de gemeente.

Brainstorm

Ideeën die de revue hebben gepasseerd, met in het midden gelaten wiens idee het was of wie het zouden moeten gaan uitvoeren:

- gesprekken met betrokkenen in de dienst (organisten, koren, cantores, andere vrijwilligers) over hun bijdrage nu en potentiële toekomstige bijdragen
- aanleggen van een database van musicerende gemeenteleden
- ad hoc projecten voor bijv. een bijzondere dienst (denk aan 4 repetities)
- een groep oprichten die zich wijdt aan theologie/liturgie/muziek (liturgiekoor, muzikaal lab?)
- zoeken naar een theologische identiteit en bijpassende teksten en liederen
- zangworkshops voor gemeenteleden
- scratchdagen voor vieringen of geestelijke concerten
- liedboekochtenden
- experimenteren met nieuwe muziekvormen om te ontdekken wat er allemaal mogelijk is in onze gemeente
- experimenteren met andere viervormen dan de reguliere zondagmorgen
- omvormen van de zondagmiddagse Taizévieringen